

Mirna Valdevit*

UDK 331.101.232 (497.5)

Pregledni rad

EKONOMSKA AKTIVNOST ŽENSKOG STANOVNIŠTVA HRVATSKE

U članku se obrađuju odrednice gospodarske aktivnosti ženskoga stanovništva u Hrvatskoj u tijeku posljednjih pedesetak godina. Ta je aktivnost uspoređena sa stanjem u europskim zemljama, a posebno su izdvojena kretanja u tzv. tranzicijskim zemljama. Kao građa poslužili su podaci iz šest popisa stanovništva u Hrvatskoj od godine 1953. do 2001. Uočeno je sve veće starenje, ali i sve veća obrazovna razina stanovništva, i ukupnoga i ženskoga. Neke od zanimljivih pojava koje europski istraživači smatraju bitnima, kao što su odnos aktivnosti i bračnoga stanja, broja i dobi najmlađega djeteta, dostupni su, nažalost, samo u najstarijem popisu iz godine 1953., pa slika o ulozi i stanju žena u Hrvatskoj nije posve cjelovita i usporediva s ostatkom Europe. Promjena gospodarske strukture, među ostalim i zbog sve većega udjela sektora usluga, privlači žensku radnu snagu u aktivnost. Time se odnos među muškarcima i ženama u gospodarskoj aktivnosti mijenja u korist žena, što odgovara pojavama uočenima u razvijenim zemljama svijeta. Najuočljivija je promjena upravo sustavno smanjivanje broja aktivnih žena u poljoprivredi, dakle, i u cjelokupnom primarnome sektoru i povećavanje broja aktivnih žena u različitim kategorijama tercijarnoga sektora, poglavito trgovine, obrazovanja i zdravstvene skrbi. Sve veći udio žena koje brojem čak nešto premašuju aktivno muško stanovništvo, zahtijeva preispitivanje radnih uvjeta i njihovih svojstvenih potreba i njihovo usklađivanje, i to zato da bi one bile cjelovito uspješnije, a društvo u cjelini i bolje i pravednije. Prilagodljivi oblici rada jedan su od pristupa koji vodi tome.

* Mirna Valdevit, dr. sc., viši asistent, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Rad primljen u uredništvo: 30. 5. 2003.

Uvod

Ženski dio stanovništva ima značajnu ulogu u ekonomskoj aktivnosti ukupnog stanovništva, a vremenom njegova uloga postaje sve važnija. Istraživanje demografskih i gospodarsko–socijalnih odrednica ekonomske aktivnosti pridonosi boljem razumijevanju specifičnosti ženskog dijela radnog kontingenta. Podlogu istraživanja čine podaci iz popisa stanovništva u Hrvatskoj iz godina 1953., 1961., 1971., 1981., 1991. i 2001. Izostanak odgovarajućih podataka u popisima stanovništva kod nas otežao je istraživanje nekih odrednica ekonomske aktivnosti žena; u takvim su slučajevima korišteni rezultati istraživanja nekih tranzicijskih i razvijenijih zemalja. Primjena statističke analize olakšava razumijevanje odnosa pojedinih društvenih segmenata i prepoznavanje njihova kretanja. Osnovni cilj rada jest razumijevanje promjena u Hrvatskoj i utvrđivanje činitelja vezanih uz ekonomsku aktivnost žena.

Ekonomska će aktivnost biti razmatrana ponajprije s demografskog stajališta. Stoga je potrebno definirati tko se smatra aktivnom osobom. U našim popisima poslije Drugog svjetskoga rata prihvaćena je definicija «radna snaga»¹. Prema toj se definiciji ukupno stanovništvo dijeli na ekonomski aktivno u užem smislu (P_a) i na ekonomski neaktivno u širem smislu (P_N).

¹ U popisima stanovništva većine zemalja u svijetu, jednako kao i kod nas, primjenjuje se definicija «radna snaga» prema kojoj je bitno aktivno obavljanje nekog zanimanja radi stjecanja sredstava za život. Prema toj definiciji stanovništvo se dijeli na:

I Ekonomski aktivno stanovništvo.

1. Sve zaposlene osobe koje rade:

- a) puno radno vrijeme
- b) pola radnog vremena ili više
- c) manje od polovice prosječnog radnog dana

2. Osobe koje aktivno obavljaju određeno zanimanje, ali nisu u radnom odnosu (poljoprivreda, zanatstvo, pomažući članovi obitelji).

3. Nezaposlene osobe:

- a) nezaposleni koji su prije bili zaposleni
- b) osobe koje prvi put traže zaposlenje.

II Ekonomski neaktivno stanovništvo čine:

1. Osobe koje imaju stalni izvor prihoda:

- a) osobe koje primaju mirovinu
- b) osobe koje se pripremaju za buduće zanimanje, koje se školuju iz stipendije i sl.
- c) ostale ekonomski neovisne osobe koje ne rade niti traže posao (rentijeri)

2. Ekonomski ovisne osobe (uzdržavane osobe)

- a) djeca ispod 14 godina
- b) kućanice
- c) osobe koje se pripremaju za obavljanje određenog zanimanja u budućnosti, koje se školuju na teret roditelja, rođaka i sl.
- d) osobe nesposobne za rad i bolesni.

Ako se stanovništvo dijeli na ekonomski aktivno i neaktivno na osnovi koncepcije «plaćeni radnik», tj. prihoda koji se stječe radom, tada postoji ekonomski aktivno stanovništvo u širem smislu (P_A) i ekonomski neaktivno u užem smislu (P_n). Aktivno stanovništvo u širem smislu čine svi koji imaju određen redoviti prihod, bez obzira otkuda potječe. Preostalo stanovništvo (P_n) nema takvoga prihoda – prema tome je uzdržavano stanovništvo i čini neaktivno stanovništvo u užem smislu (to je kategorija 2 iz grupe II.)²

Moguća je i istodobna podjela prema oba kriterija, tj. sudjelovanje u radu i primanje prihoda, tako da se ukupno stanovništvo dijeli na tri skupine:

- a) aktivno u užem smislu – radna snaga (P_a)
- b) stanovništvo s osobnim primanjem (P_{op})
- c) neaktivno u užem smislu ili uzdržavano stanovništvo (P_n)

U našim je poslijeratnim popisima primijenjena ta trihotomna podjela. Aktivno je stanovništvo u užem smislu, dakle, onaj dio ukupnoga stanovništva koji prima dohodak iz sadašnje aktivnosti. Stanovništvo s osobnim prihodom jesu sve osobe koje imaju određeni prihod, premda ne sudjeluju u procesu rada. Ekonomski neaktivno stanovništvo u užem smislu ili uzdržavano stanovništvo ne sudjeluje u procesu rada niti, ima prihod.

Unutar ekonomske aktivnosti ovdje će biti riječ o ženama koje čine polovinu stanovništva i znatan dio onih koji stječu dohodak iz rada. Na ekonomsku aktivnost ženskoga stanovništva djeluju, kako demografski, tako i gospodarsko socijalni čimbenici.

U glavne demografske i društveno-gospodarske odrednice ekonomske aktivnosti žena ulaze:

- struktura ženskog stanovništva prema dobi
- veličina radnog kontingenta
- prosječna dob stupanja u brak
- broj djece u obitelji i njihova dob
- dob najmlađeg djeteta
- razina obrazovanja
- razina gospodarskog razvitka
- tip gospodarstva
- tip urbanizacije
- stavovi o školovanju i zapošljavanju žena, utjecaj tradicije, itd.

² Detaljnije u knjizi A. Wertheimer-Baletić, «Stanovništvo i razvoj», Izd. kuća: Mate, Zagreb 1999. str. 409-412.

Koristeći se rezultatima popisa stanovništva od 1953. do 2001. u Hrvatskoj, cilj je istražiti demografske odrednice ekonomske aktivnosti žena u nas, što će pridonijeti boljem razumijevanju i vrednovanju ekonomske aktivnosti žena.

Demografske odrednice ekonomske aktivnosti žena

Starosno – spolna struktura ukupnog i ženskog stanovništva

Starosno-spolna struktura stanovništva osnovica je za analizu svake druge demografske analize i od nje se polazi pri određivanju i detaljnijem analiziranju ekonomski aktivnog, osobito ženskog stanovništva. Broj stanovnika Hrvatske rastao je od 3 918 817 u godini 1953. sve do 1991. kada je iznosio 4 784 265, a po posljednjem je popisu 2001.³ broj stanovnika po prvi put smanjen i u apsolutnom iznosu i iznosi 4 437 460. Prosječna stopa promjene stanovništva u stalnom je opadanju (vidjeti tablicu br. 2.) U razdoblju od 1953. do 1961. iznosila je 0.8%, u razdoblju 1961. do 1971. iznosila je 0.6%, a u vremenu od 1971. pa do 1991. ostala je na razini 0.4% prosječno godišnje, da bi u razdoblju 1991.-2001. postala i negativna, tj. iznosi -0.75%.

Tablica 1. pokazuje podatke agregirane po velikim dobnim skupinama, pa je još uočljivija tendencija starenja: godine 1953: udio djece do 14 godina bio je 27% u ukupnom stanovništvu, a je 2001. njihov je udio samo 17.1%. Stariji od 65 godina činili su godine 1953. samo 7% stanovništva, a 2001. to je bilo 15.7%, znači više od dvostruko. Broj stanovnika u radno sposobnoj dobi ili radni kontingent, koji čine muškarci u dobi od 15-64 godina i žene u dobi od 15 – 59 godina neznatno se povećavao do 1991., a u 2001. bilježi mali pad. U godini 1953. činio je 66% stanovništva, a iznosio je 2001. godine 67.2 %. ova skupina predstavlja demografski okvir iz kojega dolazi aktivno stanovništvo. Obujam ponude radne snage direktno je ovisan o veličini ukupnog stanovništva i njegovog radno sposobnog dijela.

³ Promjena koncepcije popisa

Tablica br.1.

**DOBNA STRUKTURA STANOVNIŠTVA HRVATSKE
PO POPISIMA OD 1953. DO 2001.**

Popisna godina	Dobna struktura u %			Ukupno
	0 - 14	15 - 64	65 i više	
1953.	27.0	66.0	7.0	100
1961.	27.2	65.3	7.5	100
1971.	22.6	67.2	10.2	100
1981.	20.9	66.9	12.2	100
1991.	19.4	67.5	13.1	100
2001.*	17.1	67.2	15.7	100

* Zbog promjene popisne koncepcije u 2001. godini u odnosu na popise iz 1948. do 1991., podaci iz 2001. nisu precizno usporedivi s podacima prijašnjih popisa. To se odnosi na sve prikazane tablice.

Izvor: SGH 1991. str 95 i www.dzs.hr

Činjenica je da je u razdoblju 1971 – 1981. aktivno stanovništvo raslo po stopi višoj od stope porasta radnog kontingenta, čime se pokazuje da radna snaga dolazi iz dobnih skupina koje su izvan definicijom određene dobi radnog kontingenta. (Vidjeti tablicu 2.)

Tablica br. 2.

**UKUPNO I AKTIVNO STANOVNIŠTVO I RADNI
KONTINGENT HRVATSKE U TISUĆAMA**

Stanovništvo	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.	1953- 1961.	1961- 1971.	1971- 1981.	1981- 1991.	1991- 2001.
Ukupno	3918.8	4159.7	4426.2	4601.5	4784.3	4437.5	0.8	0.6	0.4	0.4	-0.75
Radni kont.*	2508.3	2614.2	2844.0	2963.3	3077.5	2841.1	0.5	0.8	0.4	0.4	-0.80
Aktivno	2028.7	1954.2	1819.7	1985.2	2039.8	1728.5	-0.5	-0.7	0.9	0.3	-1.64

Izvor: Knjiga popisa stanovništva I SLJH – 92. str 65. i www.dzs.hr

*/ Radni kontingent čini muško stanovništvo u dobi od 15-64 i žensko u dobi od 15-59. godina

U ovom je radu važno analizirati kretanje broja žena u radnoj dobi, jer one čine demografske granice ekonomski aktivnih žena. (Vidjeti tablicu br.3.) Broj žena u radnom kontingentu.) Broj žena u radnom kontingentu rastao je od 1961. – 1981. za 10.9% u dvadeseto godišnjem razdoblju. Između 1961. i 1971. prirast je iznosio 5.5%, a između 1971. i 1981. bio je 5.1% U razdoblju od 1981.– 1991. došlo je do pada toga broja ne samo u relativno (-0.3%) već i u apsolutnom iznosu (za 4 225 žena) . U razdoblju od 1991 – 2001. pad je još drastičniji relativno -7.3% ili apsolutno za 106 890 žena.

Tablica br.3.

ŽENE U RADNOM KONTINGENTU U HRVATSKOJ

Godina	Broj žena	Verižni indeksi
1961.	1 325 542	101.3
1971.	1 398 875	105.5
1981.	1 470 215	105.1
1991.	1 465 990	99.7
2001.	1 359 100	92.7

Izvor: SG Hrvatske 1991. str 97 i www.dzs.hr

Kako pokazuje tablica br.3 žene sudjeluju u radnom kontingentu u dobi od 15-59 godina sa 50.7% . U razdoblju od 1961. do 1981. bilježi se i apsolutni porast njihovoga broja, a najveći je zabilježen u razdoblju od 1961. – 1971., i to 5.5%. Od 1981. do posljednjeg popisa uočen je znatan pad broja žena, a to je dijelom posljedica i smanjenog ukupnog broja stanovnika.

Da bismo upoznali dobnu strukturu stanovništva Hrvatske potrebno je analizirati podatke po petogodišnjim skupinama (vidi tablicu 4.) Analiza ekonomske aktivnosti ženskoga stanovništva Hrvatske pretpostavlja upoznavanje dobne strukture stanovništva. Tablica 4. pokazuje dobnu strukturu stanovništva po popisima od 1953.do 2001. Do izražaja dolazi konstantan pad udjela stanovnika u dobnim skupinama od 0-4 godine, 5-9, 10-14,15-19,20-24, pa sve do 25-29. Na primjer, godine 1953. udio djece u starosti 0-4 godine iznosio je 10.2%, a u 2001. godini svega 5.4%, gotovo polovinu manje. Udio stanovništva u dobi od 20-24 godine 1953. iznosio je 9.7%, a u godini 2001. bio je 6.9%. U dobnim skupinama od 30-49 godina udio je s malim pomacima ostao konstantan, ali je kod starijih skupina

zapažen konstantan rast, npr. u skupini od 60-64 godine bilo je 3.2 % stanovnika godine 1953., a u 2001. taj je udio iznosio 5.9%; u skupini 75-79 godina bilo je 1.2 % u godini 1953. a 2001. gotovo tri puta više, tj. 3.1%. Ovi podaci pokazuju proces starenja stanovništva u Hrvatskoj u razdoblju od 1953. do 2001., a taj je i dalje u tijeku.

Tablica br. 4

DOBNA STRUKTURA STANOVNIŠTVA HRVATSKE

Dobne skupine	Udio stanovništva u pojedinim dobnim skupinama u %					
	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.
0 - 4	10.2	8.7	7.0	7.1	5.9	5.4
5 - 9	8.0	9.3	7.5	7.0	6.6	5.6
10 - 14	8.8	9.2	8.1	6.9	6.9	6.1
15 - 19	9.7	7.0	8.9	7.3	6.8	6.8
20 - 24	9.7	8.1	8.1	7.9	6.9	6.9
25 - 29	8.2	8.6	6.2	8.2	7.2	6.7
30 - 34	6.7	8.3	7.5	7.6	7.6	6.7
35 - 39	4.8	7.0	8.0	5.8	7.8	7.2
40 - 44	7.1	4.5	7.6	6.9	7.2	7.5
45 - 49	6.5	5.7	6.4	7.3	5.4	7.5
50 - 54	5.6	6.3	4.0	6.9	6.4	6.8
55 - 59	4.4	5.4	4.9	5.6	6.5	5.2
60 - 64	3.2	4.3	5.2	3.5	5.8	5.9
65 - 69	2.9	2.8	4.1	3.9	4.6	5.7
70 - 74	2.0	2.1	2.9	3.6	2.5	4.6
75 - 79	1.2	1.4	1.5	2.3	2.3	3.1
80 - 84	0.5	0.7	0.8	1.1	1.5	1.3
85 - 89	0.2	0.3	0.3	0.4	0.6	1.0
90 - 94	0.04	0.06	0.07	0.09	0.1	
95 i više	0.00	0.02	0.02	0.02	0.02	

Izvor: Podaci popisa stanovništva 1953., 1961., 1971., 1981., 1991. i 2001.

Proces starenja stanovništva može se pokazati i uz pomoć analitičkih pokazatelja, a među kojima je i indeks starosti. Taj je indeks omjer stanovnika starih «60 i više godina» prema broju stanovnika u dobi «0-20 godina».

Tablica br. 5.

INDEKSI STAROSTI STANOVNIŠTVA U HRVATSKOJ

Godina	Indeks starosti
1953.	27.9
1961.	34.3
1971.	47.2
1981.	52.3
1991.	66.7
2001.	90.7

Tablica br. 5 pokazuje da je indeks starosti porastao od 27% u godini 1953. preko 47.2% godine 1971. do 90.7% u godini 2001., što je preko tri puta više u odnosu na godinu 1953. godinu, što zorno ilustrira proces intenziviranja starenja hrvatskog stanovništva. U okviru procesa starenja ukupnog stanovništva dolazi do izražaja i starenje ženskog stanovništva. Od pokazatelja kojima će proces biti predodređen odabran je medijan kao srednja vrijednost, i to samo za žensko stanovništvo u radnom kontingentu. (Vidjeti tablicu br. 6.).

Tablica br. 6.

MEDIJALNA STAROST ŽENA U RADNOM KONTINGENTU U HRVATSKOJ

Godina	Medijalna starost
1953.	32.8
1961.	34.5
1971.	35.5
1981.	36.1
1991.	36.3
2001.	37.7

Medijalna starost žena u radnom kontingentu u Hrvatskoj u stalnom je porastu. Godine 1953. iznosila je 32.8 godina, a godine 2001. bila je 37.7 godina, gotovo 5 godina više.

Koeficijenti dobne ovisnosti služe, pored ostaloga i za analizu procesa starenja stanovništva. Razlikuju se koeficijent ukupne dobne ovisnosti, koeficijent dobne ovisnosti mladih i koeficijent dobne ovisnosti mladih i koeficijent dobne ovisnosti starog stanovništva.⁴ Dobne značajke hrvatskoga stanovništva u razdoblju 1953-2001. jesu stalno smanjenje koeficijenta ukupne dobne ovisnosti i dobne ovisnosti mladih, uz stalno povećanje dobne ovisnosti starih. (Vidjeti tablicu br.7.).

Tablica 7.

KOEFICIJENTI DOBNE OVISNOSTI STANOVNIŠTVA U HRVATSKOJ

Godina popisa	Ukupne dobne ovisnosti	Dobne ovisnosti mladih	Dobne ovisnosti starih
1953.	51.6	41.0	10.6
1961.	53.2	41.7	11.5
1971.	48.9	33.7	15.2
1981.	49.5	31.3	18.2
1991.	48.1	28.7	19.4
2001.	48.8	25.4	23.4

Izvor: Knjige popisa stanovništva, SLJH – 1992, str78 i www.dzs.hr

Dalje ćemo prikazati značajke strukture našeg stanovništva prema spolu. U Hrvatskoj se prosječno rađa 1060 muške djece na 1000 djevojčica, ali ta neravnoteža koja se stvara prilikom rođenja poprima suprotne tendencije u starijoj dobi. Osnovni pokazatelji strukture prema spolu jesu koeficijenti maskuliniteta i feminiteta. U Hrvatskoj je koeficijent feminiteta u opadanju. U godini 1953. iznosio je 1115, a godine 2001. iznosi 1077 žena na 1000 muškaraca.

Struktura stanovništva prema spolu rezultat je dugoročnog djelovanja mnogih čimbenika – demografskih, gospodarskih, ratova itd. Ako se promotre koeficijenti feminiteta u Hrvatskoj godine 2001. razvrstani prema dobnim skupinama tada se očituje sljedeće: za skupinu 0-14 godina iznosi 954, a za skupinu 65 i više godina 1617, to pokazuje veliko gomilanje žena u starijoj dobi.

⁴ Podrobnije u knjizi: A. Wertheimer- Baletić, «Stanovništvo i razvoj», op. cit. str. 376-379.

Bračno stanje i materinstvo, broj i dob djece

Od demografskih odrednica koje utječu na ekonomsku aktivnost ženskog stanovništva, posebno se ističu bračno stanje, prosječna dob stupanja u brak, broj djece i dob najmlađeg djeteta.

Postoje samo dva razdoblja u životu udane žene koja se direktno, vezano za profesionalne obveze, mogu uspoređivati s radnim razdobljima kod muškaraca, a to je vrijeme prije rođenja prvog djeteta i vrijeme kad najmlađe dijete završi školu. Za vrijeme trudnoće i vremena podizanja male djece žene predstavljaju sasvim specifičan dio radne snage i njihova je ekonomska aktivnost u određenom konfliktu s materinstvom.

Podaci o ekonomskoj aktivnosti žena i muškaraca prema bračnom stanju, nedostaju za našu zemlju, pa će biti analizirani podaci zabilježeni u bivšim socijalističkim zemljama.⁵ Primjerice u godini 1999. zabilježena je u Mađarskoj, sada svrstanoj u tranzicijske zemlje, izrazito visoka stopa aktivnosti žena od 62.4%.⁶ Zanimljiva je anketa provedena među zaposlenim ženama u Mađarskoj koje imaju dvoje ili više djece. One rade isključivo zbog financijskih razloga i ako bi postojala mogućnost izbora zaposlenja van kuće i rada u kući, njih 37% izjavljuje da bi kada bi supruzi mogli uzdržavati obitelj, one radije ostale kod kuće. Zanimljivo je također, da 35% zaposlenih udanih žena smatra da je najbolja varijanta rada žene izvan kuće kraćevremeni rad uz koji je lakše obavljati kućanske poslove, a njih 24% misli da oba supružnika moraju raditi van kuće, ali zajedno dijeliti i kućanske poslove.

U visoko razvijenim industrijaliziranim zemljama Zapada udane žene imaju znatno nižu stopu aktivnosti nego neudane. Udovice i razvedene imaju stopu aktivnosti manju od one neudanih, ali ipak znatno više od udanih žena i to ako se promatra po istim dobnim skupinama.⁷

Kada se radi o izboru između zaposlenja izvan kuće i podizanja djece uvijek je riječ o osobnom izboru žene, ali je veoma važan vrijednosni sustav, jer će ako

⁵ Bodrova, S. and Anker, R. «Working Women in Socialist Countries. ILO, Geneva 1985

⁶ Koncz, K. The persistent problem of employed women: How to combine paid work with household duties, *Society and Economy in Central and Eastern Europe*, 2001., 1-2 p.171-193.

⁷ Tako se u Austriji stope ekonomske aktivnosti žena prema bračnom stanju bitno ne razlikuju, pa su udane žene imale stopu 35%, a neudane, razvedene i udovice 41%. To se može tumačiti činjenicom da u Austriji postoje različiti oblici kraćevremenog rada, pa je moguće kombinirati rad van kuće i brigu za obitelj. Izrazite razlike postojale su samo u Irskoj, gdje je stopa aktivnosti za udane žene izrazito niska, a za ostale je iznosila 49%. U Italiji i Velikoj Britaniji pokazuje se tendencija izjednačavanja stopa aktivnosti udanih i neudanih žena. (Prema *Fertility and Family, Proceedings of the Expert Group on Fertility and Family*)

se profesionalna karijera smatra važnijom, a kod nas je uglavnom tako, mnoge žene odabrati rad van kuće. Ženi je potrebno omogućiti uvjete za adekvatan osobni izbor, jer problemi s kojima se susreću obitelji u podizanju i odgoju djece nisu ni mali, niti društveno značajni. Majke nakon rođenja djece ulaze u radnu snagu prihvaćajući radije kraćevremene poslove, što im omogućuje bolje usklađivanje obiteljskog i profesionalnog života.

Statistička analiza pokazuje da je korelacija između razine ekonomske aktivnosti žena i broja djece nelinearna, ali krivulja dostiže svoj maksimum u grupi žena sa dvoje djece. Korelacija između ekonomske aktivnosti žene i dobi djece veoma je jaka i ima pozitivni predznak. Najvišu stopu aktivnosti imaju udane žene, kojih su djeca u školskoj dobi od 7-16 godina.⁸

Budući da u našim novijim popisima ne postoje podaci o distribuciji aktivnih žena prema bračnom stanju,⁹ poslužit ćemo se podacima iz popisa godine 1953. koji su o tome publicirani. (Vidjeti tablicu br.8)

⁸ Povezanost ekonomske aktivnosti žena prema bračnom stanju i dobi najmlađeg djeteta bit će pokazane na primjeru Francuske i Švedske. Ekonomska aktivnost žena opada s brojem djece. Žene od 25-29 godina bez djece u Francuskoj imale su stopu aktivnosti 76%, a one sa troje i više djece tek 13%; u Švedskoj je slično bez djece 82%, sa troje i više djece 18%. Za dob najmlađega djeteta, rečeno je da ima presudan značaj, što pokazuju podaci za Francusku: stopa aktivnosti žena koje imaju djecu u dobi 0-2 godine varira između 20% i 31% a za one koje imaju djecu u dobi 7 i više godina stopa se kreće od 31% za žene stare 45-49 godina i do 52%, a za one u dobi od 25 – 29 godina. Slični su podaci za Švedsku.

⁹ Za popis 2001. tablice su u pripremi

Tablica br. 8.

ŽENSKO STANOVNIŠTVO U DOBI 14 I VIŠE GODINA U HRVATSKOJ
 PO AKTIVNOSTI I BRAČNOM STANJU GODINE 1953.

Bračno stanje	Svega		Samostalno*		Udržavano	
Ukupno aps.	1 577 686	100.0	730 540	100.0	841 146	100.0
%	100.0		46.3		53.7	
Neudana aps.	427 104	27.1	298 317	48.8	128 787	15.2
%	100.0		69.8		30.2	
Udata aps.	850 982	53.9	59 467	35.5	591 515	69.8
%	100.0		30.5		69.5	
Udovica aps.	281 018	17.8	158 239	21.7	122 779	14.5
%	100.0		56.3		43.7	
Razvedena aps.	18 582	1.2	4 517	2.0	4 065	0.5
%	100.0		78.1		21.9	

*/ U samostalno stanovništvo ubrajaju se aktivno stanovništvo i osobe s osobnim primanjima

Izvor: Zavod za statistiku NR Hrvatske, 1959.str.19.

Iz navedenih se podataka za godinu 1953. može vidjeti aktivnost žena prema bračnom stanju. Vidljivo je kako je 1953 godine u Hrvatskoj bilo 53.9% udanih žena, od kojih je svega 35.5% aktivnih, a ostale su udane žene (69.8) ulazile u kategoriju održavanih osoba. Dob stupanja u brak pomiče se u kasniju dob, pa je prosječna dob nevjeste za godinu 1999. u Hrvatskoj bila 26.7 godina, dok je 1996. bila 25.9 godina. Istodobno je broj sklopljenih brakova nakon 1995. u stalnom opadanju.

Tablica br. 9

SKLOPLJENI BRAKOVI U HRVATSKOJ

Godina	Sklopljeni brakovi
1995.	24 385
1996.	24 596
1997.	24 517
1998.	24 234
1999.	23 778
2000.	22 017

Izvor: SLJRH, 2001., str. 106.

Obitelji imaju sve manje djece, a mnogo je i obitelji u kojima djeca žive samo s jednim roditeljem, a taj je najčešće žena.

Tablica br.10.

OBITELJI PREMA BROJU DJECE U HRVATSKOJ

Broj djece	1971.	1981.	1991.	2001.
1	27,53	27,51	26,8	46,07
2	31	38,84	45,59	40,71
3	15,95	15,52	14,83	10,16
4	9,045	7,397	5,894	2,225
5	5,466	4,024	2,768	0,546
6 i više	11,01	6,711	4,118	0,295
Ukupno:	100	100	100	100

Izvor : SLJRH 2001., str 105

Iz tablice br. 10. vidi se da se broj djece u obiteljima konstantno smanjuje, pa je godine 1971. jedno dijete imalo 27.5% obitelji, a 2001. njihov je udio 46% obitelji. Broj obitelji sa četvero djece godine 1971. iznosio je 9%, a 2001. godine smanjen je na 2.2%. Osim smanjenja broja djece u obitelji, sve je više tzv. nepotpunih obitelji, tj. obitelji s jednim roditeljem, i to kako u Hrvatskoj tako i u drugim zemljama. Većinu nepotpunih obitelji održavaju žene.

Tablica br.11.

OBITELJI S JEDNIM RODITELJEM U NEKIM TRANZICIJSKIM ZEMLJAMA U GODINAMA 1970. I 1995. – 1998.

Zemlja	Postotak obitelji s jednim roditeljem		Postotak žena %
	1970.	1995/1998.	
Bugarska	17	20	57
Češka	19	27	61
Mađarska	17	26	64
Poljska	16	20	65
Slovačka	12	22	65

Izvor: The World's Women 2000. Trends and Statistics, United Nations, p.41.

Vidi se da se povećava broj obitelji s jednim roditeljem i da više od 50% takvih obitelji čine žene i njihova djeca. Takvi trendovi sigurno utječu na ekonomsku aktivnost i na probleme vezane uz podizanje djece, što ne može biti samo problem pojedinca već cijele zajednice. U Hrvatskoj je prema popisu iz godine 2001. od ukupnoga broja obitelji bilo 79% obitelji s oba roditelja, a 17% obitelji kojima je na čelu majka. Veoma je različita struktura prema broju djece: najviše je samohranih majki s jednim djetetom ,tj.71.3% , zatim sa dvoje djece - 23.4%, a u obiteljima s više djece taj broj znatno opada.

Razina obrazovanja i ekonomska aktivnost ženskog stanovništva

Prije je spominjano obrazovanje kao odlučujući činitelj u ekonomskoj aktivnosti žena, tj. u njihovu zapošljavanju. Dobro bi bilo da su podaci prikupljeni detaljnije i svrsishodnije, da bi se mogle raditi detaljnije analize. Poznato je da su obrazovane žene spremnije za rad i da je za udane žene stopa ekonomske aktivnosti pozitivno korelirana sa stupnjem obrazovanja. Ako se uspoređuje povezanost iste stope sa prihodima supruga, pokazuje se da obrazovanje ima jači utjecaj.¹⁰ Obrazovanje utječe na broj djece, pa podaci pokazuju da žene s najvišim stupnjem školske spreme imaju prosječno manje djece, odnosno da stupanj obrazovanja negativno korelira sa brojem djece.

Žene s nižim stupnjem obrazovanja imaju prosječno više djece, ali je i kod njih broj rođenja u opadanju. Na primjer, žene čije je obrazovanje ispod osnovnoga u prosjeku imaju 2.63 djeteta, dok one s visokom školskom spremom imaju 1.37 djece.¹¹ Zanimljivo je da u novije vrijeme kod žena s visokim obrazovanjem prosječan broj djece lagano raste u nekim razvijenim zemljama (nordijskim).

Obrazovanje ima osobit značaj za život žene i djeteta, jer obrazovane žene mogu i djeci pružiti bolje uvjete života i to kako u prehrani i poslovima vezanima uz sam život i odgoj, tako i u pomoći u učenju i u drugim aktivnostima prijeko potrebnim za razvitak djeteta.

Obrazovanje pokazuje istovremeno i sustav vrijednosti na kojem život počiva i dobro je ako ono zadrži prioritetnu ulogu u budućem životu svih ljudi. Anketna istraživanja o uvjetima u kojima roditelji žele da im se djeca razvijaju pokazuju da na prvo mjesto dolazi mogućnost obrazovanja djece za budućnost i mogućnost da majke borave s malom djecom. Žene koje imaju srednje obrazovanje žele da im djeca završe i visoko obrazovanje i to njih 62%.¹² Stoga je važno naglasiti da se

¹⁰ Vidi Schultz, T. Investing in People, University of California Press, Berkeley, 1982.

¹¹ Working women in socialist countries, International Labour Office, Geneva 1985, p. 70.

¹² Ibid. p. 144

manji broj djece u obitelji obrazovanih žena povezuje-pored ostalog i sa željenim stupnjem obrazovanja za djecu. Što se tiče ostajanja majki uz djecu ideal je za koji se zalaže 65.2% žena, da majka ostane uz malo dijete do 3 godine starosti.¹³

Što je stupanj obrazovanja niži to je i stopa ekonomske aktivnosti žena niža. Ekonomska aktivnost žena s fakultetskim obrazovanjem toliko je visoka da kompenzira kasniji, zbog njihova školovanja, ulazak u radnu snagu. Viši stupanj obrazovanja pruža veću mogućnost izbora prilikom zapošljavanja. Viši stupanj obrazovanja također znači promjenu individualnih vrijednosti, ne samo za ženu, nego i za cijelu obitelj, a osobito za djecu.

Za analizu obilježja ekonomske aktivnosti žena zanimljiva je u tome okviru struktura aktivnih žena prema školskoj spremi. (Vidjeti tablicu br.13).

Podaci o stupnju obrazovanja žena u Hrvatskoj pokazuju opću tendenciju povećanja obrazovne razine žena. Prvo i primarno obilježje koje govori o stupnju obrazovanja jest broj nepismenih stanovnika. Obilježja spol i pismenost međusobno su ovisna, i to tako da je veća vjerojatnost da nepismena osoba bude žena. Ti su podaci za žene u Hrvatskoj prikazani u tablici br.12.

Tablica br.12.

ŽENSKO STANOVNIŠTVO HRVATSKE PO PISMENOSTI I GODINAMA STAROSTI U POPISIMA IZ 1953. DO 2001.

Godine starosti	Broj nepismenih žena i struktura											
	1953.	%	1961.	%	1971.	%	1981.	%	1991.	%	2001.	%
10-19	24357	6.3	7715	2.4	4818	1.9	1741	1.0	967	0.9	621	0.8
20-34	54047	14.0	41566	12.7	12531	4.9	3960	2.3	2490	2.4	2037	2.4
35-49	109538	28.4	69748	21.3	49266	19.4	22183	12.8	5157	5.0	3847	4.6
50-64	109052	28.3	120100	36.7	90236	35.6	1741	27.7	29819	28.6	14866	17.9
65 i više	88651	23.0	87839	26.9	97003	38.2	3960	56.2	65662	63.1	61851	74.3
Ukupno:	385645	100	26968	100	253854	100	172973	100	104095	100	83222	100

¹³ Ibid. p.146

Tablica pokazuje da se postotak nepismenih žena u dobi od 10-19 godina konstantno smanjuje. Godine 1953. iznosio je 6.3%, godine 1971. bio je 1.9% , a 2001. smanjen je na svega 0.8%. U skupini od 20-34 godine taj se postotak također smanjuje: sa 14% ,koliko je bio 1953., na 4.9% u 1971. i konačno na 2.4% godine 2001. Samo u najstarijoj dobi, tj. u onoj od 65 godina i više postotak nepismenih povećava se tako da je godine 1953. iznosio 23%, godine 1971. bio je 38.2% , a 2001. godine 74.3%

Podaci u tablici br. 13. pokazuju strukturu aktivnog ženskog stanovništva prema školskoj spremi za godine 1981., 1991. i 2001. Tu se vidi da se stalno poboljšava stupanj školske spreme aktivnog ženskog stanovništva u Hrvatskoj. Za usporedbu uzet će se nekoliko obilježja. Na primjer, u godini 1953. bez školske spreme je bilo 33.1% žena, godine 1971. bilo ih je 17.0%, a godine 2001. svega 0.5%. Postotak aktivnih žena koje su imale srednju školsku spremu godine 1961. bio je 4.8%, godine 1981. iznosio je 34.1% , godine 1991. -46.4 a godine 2001 -57.4%. Danas, tj. po popisu 2001. godine, najveći broj žena ima srednje obrazovanje, dok je godine 1953. najveći broj žena imao samo 4 razreda osnovne škole. Broj žena s fakultetskom školskom spremom znatno raste. Visoku školsku spremu godine 1953. imalo je samo 0.6% žena, godine 1971. - 2.4% žena, godine 1991.- 8.1% žena, a godine 2001. -13.3%.

Tablica br.13.

STRUKTURA AKTIVNOG ŽENSKOG STANOVNIŠTVA U HRVATSKOJ PREMA ŠKOLSKOJ SPREMI

Školska sprema	1981.	%	1991.	%	2001.	%
Bez školske spreme	71 851	8.8	34 358	3.9	4 453	0.5
4 razreda osn. škole	225 508	27.7	118 635	13.6	47 700	5.5
Osnovna škola	156 102	19.2	184 594	21.1	141 522	16.3
Srednja škola	277 455	34.1	405 704	46.4	497 833	57.4
Viša	39 393	4.8	58 931	6.7	50 085	5.8
Visoka	41 273	5.1	70 974	8.1	121 743*	14.0
Nepoznato	2 329	0.3	909	0.2	4 146	0.5
Ukupno:	813 912	100	874 105	100	867 482	100

*Uključene su osobe s magisterijem i doktoratom, visoku spremu ima 115 631 osoba.

Budući da znanje postaje najvažniji faktor proizvodnje, ovaj će se trend nastaviti i valja očekivati da će u budućnosti i ukupno stanovništvo i žene biti sve obrazovaniji. Obrazovanije žene sklonije su radu van kuće, pa se očekuje sve veće sudjelovanje obrazovanih žena u ekonomski aktivnom nepoljoprivrednom stanovništvu.

Razina ekonomske aktivnosti stanovništva prema spolu

Starosno-spolna struktura stanovništva Hrvatske ukazuje na lagan porast stanovništva u radnoj dobi, između 1953. i 1991. i pad između godine 1991. i 2001.- pad stanovništva u pregradnoj dobi i znatan porast stanovništva starije dobi. Što se tiče stope ekonomske aktivnosti, opća stopa pokazuje lagani pad: godine 1953. iznosila je 47.7%, a godine 2001. bila je 44%. Ali ako se stope aktivnosti promatraju po spolu vidi se pad stope ekonomske aktivnosti muškaraca koja je godine 1971. iznosila 55.6%, a godine 2001. bila je 50.8%, i konstantan porast stope aktivnosti ženskog stanovništva, i to od 32.8% u godini 1971. do 37.7% u godini 2001.

Tablica br.14.

OPĆA STOPA AKTIVNOSTI STANOVNIŠTVA U HRVATSKOJ

	Godina popisa			
	1971.	1981.	1991.	2001.
Opća stopa aktivnosti stanovništva	43.6	45.2	45.3	44.0
Stopa aktivn. muškog stanovništva	55.6	55.6	53.9	50.8
Stopa aktivn. ženskog stanovništva	32.8	35.6	37.4	37.7

Izvor Statistički ljetopis 1996., Republika Hrvatska, www.dzs.hr

Tendencija rasta stope ekonomske aktivnosti žena opće je potvrđena, a uzroci su dijelom u tome što žene dopunjuju one poslove koje ostavljaju muškarci, bilo zbog ratnih vremena, bilo zbog invaliditeta i ranijeg umirovljenja i sl. Pored tih razloga, porast obrazovne razine žena i manji broj djece, jednako kao i nužnost sticanja dohotka, tj. materijalno stanje obitelji, potiču žene na sve veće sudjelovanje u radnoj snazi.

Ako se promatra porast ukupnog broja žena kao najšireg okvira za formiranje radne snage uočit će se lagani porast. Verižni indeks 1971. u odnosu na 1961. iznosi 105.2, dok je isti za 1991. u odnosu na 1981. iznosio 103.8. Što se tiče radnog kontingenta, dakle, užeg okvira za formiranje radne snage, ovdje postoji rast od 5.5% u 1971. u odnosu na 1961, ali i pad u 1991. u odnosu na 1981. za 0.03 i još veći pad u 2001. u odnosu na 1991. Istovremeno broj aktivnih žena raste, i to brže od njihovog ukupnoga broja i od njihovog radnog kontingenta.

Tablica br.15.

UKUPAN BROJ ŽENA, ŽENE U RADNOJ DOBI I EKONOMSKI
 AKTIVNE ŽENE U HRVATSKOJ

Godina	Ukupan broj žena	Radni kontingent*	Aktivne žene
1953.	2 074 793	1 308 666	657 664
1961.	2 173 492	1 325 542	734 112
1971.	2 287 173	1 398 875	717 933
1981.	2 374 579	1 470 215	814 028
1991.	2 465 642	1 465 990	874 105
2001.	2 301 560	1 359 100	867 482
Prosječne godišnje stope			
1953-1961.	0.58	0.16	1.38
1961-1971.	0.51	0.54	-0.22
1971-1981.	0.38	0.50	1.26
1981-1991.	0.38	-0.03	0.71
1991-2001.	-0.69	-0.75	-0.08

* Radni kontingent čine žene u dobi od 15-59 godine

Prosječne su godišnje stope promjene ukupnog broja žena u Hrvatskoj u padu. Za razdoblje 1953.-1961. ta je stopa iznosila je 0.58% prosječno godišnje, za razdoblje 1981.-1991. bila je 0.38% prosječno godišnje, a u razdoblju 1991.-2001. poprima i negativan predznak i iznosi -0.69% prosječno godišnje. Radni je kontingent demografski izvor aktivnoga stanovništva. Zanimljivo je razdoblje 1981.-1991., kada je prosječna stopa promjene broja žena u radnom kontingentu negativna i iznosi -0.03%, dok je za aktivne žene prosječna stopa porasta iznosila 0.7% ,tj. bila je dvostruko veća od prosječne stope porasta ukupnog broja žena. Iz

navedenih se podataka može zaključiti da u povoljnim gospodarskim prilikama, kada postoji potražnja za radnom snagom, ona pritiče i izvan definiranih demografskih okvira radno sposobne dobi.

Specifične stope ekonomske aktivnosti žena po dobi pokazuju opadanje stope u mlađoj dobi od 15-19 godina. U godini 1953. stopa je bila najviša baš u toj dobnoj skupini i iznosila je 66.1%, a godine 1991. iznosila je samo 17.5%, što je očigledna posljedica dužeg školovanja. Stopa aktivnosti žena raste u svim dobnim skupinama, osim u najstarijoj. Ipak godine 1991. najvišu stopu od 82.9% imaju žene u dobi od 30-34 godine. Znatn porast stope ekonomske aktivnosti žene bilježi se u dobi od 25-29 godina. U godini 1953. stopa je iznosila 48.6%, godine 1971. bila je 66.8%, a 1991. bila je 79.3%. Još snažniji porast ima dobna skupina od 40-44 godine, u kojoj je stopa ekonomske aktivnosti godine 1953. bila 36.6%, a 1991. iznosi čak 76.4%.

Jedan od razloga zbog kojeg je sve više žena ekonomski aktivno jesu i promjene u značajnosti pojedinih sektora privređivanja. Konstantno se smanjuje broj aktivnih u primarnom sektoru, a povećava se u sekundarnom i osobito u terciarnom. Ako se uzme u obzir samo žensko stanovništvo, razlike su još izraženije. Razlozi su u tom što je znatan dio žena dugo radio u poljoprivredi, kao pomažući članovi, a terciarni sektor, koji je u izrazitoj ekspanziji, zapošljava s obzirom na svoje potrebe velik broj žena. U godini 1953. u poljoprivredi je bilo 63.9% ukupnog aktivnoga stanovništva, a ako se promatraju samo žene, njih je bilo 76%. U terciarnom sektoru godine 1953. bilo je svega 13.8% aktivnih žena, da bi njihov udio u godini 2001. dosegao čak 68.3%.

Udio ukupnoga broja aktivnih stanovnika u terciarnom sektoru godine 1981. bio je 30.3%, a udio žena, ako se one promatraju posebno, iznosio je 43.3%. Može se zaključiti da je jedan od bitnih razloga za povećanje broja aktivnih žena struktura privrede prema sektorima djelatnosti u Hrvatskoj, tj visoki udio terciarnog sektora. (Vidjeti tablicu broj 16.)

Tablica br. 16.

EKONOMSKA AKTIVNOST ŽENSKOG STANOVNIŠTVA
 U HRVATSKOJ PO SEKTORIMA

Ekonomske aktivne žene i struktura po sektorima gospodarstva						
Godina	Primarni sektor	%	Sekundarni sektor	%	Tercijarni sektor	%
1953.	499 767	76%	67 230	10.2	90 667	13.8
1961.	456 471	63.5	124 066	17.2	138 850	19.3
1971.	346 933	49.0	165 977	23.5	193 846	27.5
1981.	206 707	26.8	230 190	29.8	334 465	43.4
1991.	108 781	14.0	213 063	27.5	453 942	58.5
2001.	71 944	11.5	126 891	20.2	428 892	68.3
Prosječne godišnje stope						
1953-1961.	-1.13		7.96		5.47	
1961-1971	-2.70		2.95		3.39	
1971-1981.	-5.05		3.32		5.60	
1981-1991.	-6.62		-0.63		3.1	
1991-2001	-4.05		-5.05		-0.56	

Izvor: Knjige popisa i SLJH-92 str.74.

Broj aktivnih žena u primarnom sektoru konstantno opada i to za razdoblje 1953.-1961. godine za 1.1% prosječno godišnje, a u razdoblju 1981. – 1991. čak za 6.2% prosječno godišnje. U sekundarnom sektoru također postoje tendencije opadanja, ali tek za razdoblje 1981.-1991. stopa postaje negativna. Nasuprot ovim tendencijama u tercijarnom sektoru broj aktivnih žena stalno raste i dostiže vrhunac u razdoblju 1971. – 1981. u prosječnoj stopi od 5.6% godišnje. Očekuje se i nadalje rast tercijarnog sektora privrede, te vezano uz to i sve veći udio žena u tom sektoru.

Slične tendencije vidljive su ako se promotri aktivno stanovništvo po djelatnostima. (Vidjeti tablicu broj 17) Na početku su uspoređivane 1953. 1961. i

1971. godina. Najizraženiji pad udjela aktivnih žena ima djelatnost poljoprivreda i rudarstvo (sa 75.8% na 44%.), dok je rast zabilježen u industriji i rudarstvu (sa 7.6% 1953. godine na 17.2% 1971. godine), te u trgovini i ugostiteljstvu (sa 3.6% 1953. godine na 9.4% 1971 godine).

Tablica br.17.

AKTIVNO ŽENSKO STANOVNIŠTVO U HRVATSKOJ
PO DJELATNOSTIMA, POPISI IZ 1953. 1961. I 1971.

Djelatnost	Broj aktivnih žena u tisućama			Struktura u %		
	1953.	1961.	1971.*	1953.	1961.	1971.*
Poljoprivreda i ribarst.	498.7	454.7	345.6	75.8	62.5	44.5
Šumarstvo	1.1	1.7	1.3	0.2	0.2	0.2
Industrija i rudarstvo	50.1	17.9	24.4	7.6	13.5	17.2
Zanatstvo	11.9	17.9	24.4	1.8	2.5	3.1
Građevinarstvo	5.2	7.9	8.3	0.8	1.1	1.1
Promet	5.7	9.5	12.3	0.9	1.3	1.6
Trgovina i ugostitelj.	23.4	38.5	72.8	3.6	5.3	9.4
Stambena i kom.dj	8.9	7.2	5.2	1.3	1.0	0.7
Kultura i soc. djelat.	-	52.9	77.5	-	7.3	10.0
Društvene i državne sl	41.3	16.0	22.7	6.3	2.2	2.9
Ostale djelatnosti	-	14.7	3.4	-	2.0	0.4
Izvan djel. i nepoznato	11.3	8.1	12.5	1.7	1.1	1.6
Na radu u inozemstvu	-	-	57.7	-	-	7.4
Ukupno:	657.6	727.3	777.0	100.0	100.0	100.0

* /Podaci za 1971. pokazuju broj aktivnih po djelatnostima bez naših radnika u inozemstvu.

Izvor: Knjige popisa stanovništva za godine 1953.1961. i 1971.

Tablica br. 18.

AKTIVNO ŽENSKO STANOVNIŠTVO KOJE
OBAVLJA ZANIMANJE U ZEMLJI

Djelatnost	Aktivno* žensko stanovništvo i struktura			
	1981. godina	Struktura u %	1991. godina	Struktura u %
Industrija i rudarstvo	197 108	25.2	199 177	25.8
Poljoprivreda i ribarstvo	24 516	26.2	106 292	13.7
Šumarstvo	1594	0.2	1768	0.2
Vodoprivreda	597	0.1	721	0.1
Građevinarstvo	14 280	1.8	13 886	1.8
Promet i veze	18 902	2.4	21 961	2.8
Trgovina	77 778	10.0	92 565	11.8
Ugostiteljstvo i turizam	45 408	5.8	44 606	5.7
Obrtništvo	18 802	2.4	44 690	5.8
Stambena i komunalna djel.	5 788	0.7	5 613	0.7
Financijske i druge usluge	27 754	3.6	33 997	4.4
Obrazovanje i kultura	54 483	7.0	64 166	8.3
Zdravstveno-socijalna zaštita	65 167	8.4	81 304	10.5
Društ. polit. zajednice i SIZ	39 185	5.0	41 620	5.4
Nepoznato	9 550	1.2	23 420	3.0
Ukupno:	780 912	100.0	775 786	100.0

Izvor: Dokumentacija br. 596. str.1 i SLJH – 92 str.74

*/ Aktivno stanovništvo ovdje čine samo aktivni u zemlji koji obavljaju zanimanje, nema radnika na radu u inozemstvu.

U tablici br. 18. prikazano je žensko aktivno stanovništvo prema djelatnostima, i to po popisima iz godina 1981. i 1991. Vidi se da se između 1981. i 1991. udio aktivnih žena u poljoprivredi i ribarstvu smanjio sa 26.2% na 13.7%. Industrija i rudarstvo još uvijek bilježe blagi porast iako bi se moglo reći da u posljednja dva popisa nije bilo bitnih razlika. Udio aktivnih žena u trgovini bilježi porast od popisa godine 1981., kada je on iznosio 10%, na 11.8% u godini 1991. Isto tako djelatnosti obrazovanja i kulture i zdravstvene i socijalne zaštite bilježe konstantan porast broja i udjela aktivnih žena. Tradicionalno su to djelatnosti u kojima rade žene.

U popisu iz godine 2001. došlo je do promjena u popisnoj metodologiji, pa su najnoviji podaci, tj. podaci za godinu 2001. dani u tablici br.19.

Tablica br.19.

ZAPOSLENE ŽENE PREMA PRETEŽNOJ AKTIVNOSTI
PREMA POPISU IZ GODINE 2001.

Djelatnost	Ukupan broj žena	Postotak
Poljoprivreda, lov i šumarstvo	71 666	11.42
Ribarstvo	278	0.04
Rudarstvo i vađenje	782	0.12
Prerađivačka industrija	112 580	17.94
Opskrba električnom energijom, plinom i vodom	4824	0.77
Građevinarstvo	8705	1.39
Trgovina na veliko i malo, popravak motornih vozila i predmeta za osobnu upotrebu i kućanstv	104 155	16.60
Hoteli i restorani	39 207	6.25
Prijevoz, skladištenje i veze	22 655	3.61
Financijsko posredovanje	22 753	3.63
Poslovanje nekretninama, iznajmljivanje i poslovne usl.	39 097	6.23
Javna uprava i obrana, obavezno socijalno osiguranje	42 998	6.85
Obrazovanje	59 712	9.52
Zdravstvena zaštita i socijalna skrb	63 764	10.16
Ostale društvene, socijalne i osobne uslužne djelatnosti	25 345	4.04
Izvan teritorijalne organizacije i tijela	352	0.06
Nepoznata djelatnost	8 512	1.37
Ukupno:	628 385	100.0

Izvor: www.dzs.hr

Iz navedenih se podataka vidi u godini 2001. dalji pad aktivnih u primarnim djelatnostima i porast u uslužnima, iako zbog promjena popisne metodologije, podaci nisu posve usporedivi. Ako se usporede samo godina 1991. za primjer trgovine u kojoj je tada bilo 11.8% žena i godina 2001. u kojoj je 16.6% žena, vidi se tendencija daljeg porasta. Isto vrijedi za obrazovanje, za ugostiteljstvo i za turizam.

Broj ekonomski aktivnih žena, dakle, u stalnom je porastu. Zanimljivi su i podaci o broju uzdržavanih osoba i osoba s osobnim primanjima. Tako se u popisima u Hrvatskoj bilježi stalan pad uzdržavanog ženskog stanovništva i to sa 63.6% u godini 1953. na 34.1% u godini 2001. Zanimljivo je da među ženskim stanovništvom stalno raste i to znatnim tempom, broj osoba s osobnim primanjima, taj je udio godine 1953. bio 4.3% a 2001. čak 28.2%.

Tablica br.20.

STRUKTURA ŽENSKOG STANOVNIŠTVA PREMA AKTIVNOSTI

Godina:	Struktura prema aktivnosti		
	Aktivno stanovništvo	Osobe s osobnim pri.	Uzdržavane osobe
1953.	32.1	4.3	63.6
1961.	33.8	4.6	61.6
1971.	32.8	7.8	59.4
1981.	35.6	11.5	52.9
1991.	37.4	17.3	45.3
2001.	37.7	28.2	34.1

Analizirani podaci u Hrvatskoj pokazuju iste tendencije kakve se mogu uočiti i u razvijenim zemljama: sve veći udio žena u aktivnom stanovništvu, sve više obrazovanih žena i sve veći udio žena aktivnih u tercijarnom sektoru privrede.

Zaključak

Uloga žene u društvu i u području rada sve je važnija. Prema posljednjem popisu stanovništva iz godine 2001. žene čine 51.86% ukupnoga stanovništva, 47.83% radnog kontingenta i 50.2% aktivnoga stanovništva. Usporedba popisa iz 2001. s rezultatima prijašnjih popisa stanovništva (od 1953. do 1991.) pokazuje orijentaciono veoma značajne tendencije u promjenama ukupnoga stanovništva Hrvatske, a tako i ženskog dijela stanovništva. Istraživane su demografske odrednice ekonomske aktivnosti žena: dobna struktura ženskog stanovništva, obilježja radnog kontingenta, bračno stanje, prosječna dob stupanja u brak, materinstvo – broj

djece i njihova dob, dob najmlađeg djeteta, razina obrazovanja žena. Istraživanje demografskih odrednica aktivnosti ženskog stanovništva u Hrvatskoj za razdoblje 1953. – 2001. pokazuje ove značajke:

- stopa promjene ukupnog broja stanovnika konstantno se smanjuje
- stopa promjene aktivnog stanovništva konstantno se smanjuje
- udio žena u radnom kontingentu oscilira: prvo je rastao, a zatim se smanjivao
- udio žena u aktivnom (opća stopa aktivnosti žena) stanovništvu neprekidno raste
- usporedno sa starenjem ukupnog stanovništva pokazuje se i proces starenja ženskog stanovništva
- povećava se prosječna dob žena u radnom kontingentu
- u razvijenim zemljama Zapada udane žene imaju znatno nižu stopu ekonomske aktivnosti nego neudane
- ekonomska aktivnost žena opada s povećanjem broja djece
- veza između aktivnosti žena i razine njihova obrazovanja jaka je i pozitivna
- broj aktivnih žena raste i to brže od njihovog ukupnoga broja i od broja žena u radnom kontingentu
- veza između ekonomske aktivnosti žena i promjena značaja pojedinih sektora privređivanja, tj. jačanje tercijarnog sektora jaka je i pozitivna
- u tercijarnom sektoru broj aktivnih žena u stalnom je porastu

Na osnovi navedenih parcijalnih zaključaka ističe se da sve više raste udio žena u aktivnome stanovništvu, što je ne samo svjetska, već i hrvatska realnost. Žene su sve obrazovanije, pa je i to jedan od razloga njihova rastućeg sudjelovanja u radnoj snazi. Takav trend ističe potrebu uvažavanja specifičnih potreba i specifične uloge žena u društvu zbog bračnog stanja, materinstva, broja djece i dobi najmlađega djeteta. Naime, specifične, reprodukcijom funkcijom determinirane, potrebe žena bitno utječu na njihovu sklonost prema uključivanju u radne procese. Specifičnu ulogu i potrebe žena valja priznati i razumjeti, a zatim različitim načinima pomoći u usklađivanju funkcije rada i funkcije materinstva. Mogućnost izbora fleksibilnih oblika rada, dokazana u visoko razvijenim zemljama, bitno može ublažiti konflikt suprotstavljenih interesa žene kao majke i supruge i žene kao ekonomski aktivnog člana društva. Kreatori politike zaposlenosti i gospodarske politike, kako na razini zemlje, tako i na razini pojedinih poduzeća, pozvani su da uvažavaju navedene činjenice i da razvijaju načine boljeg i bržeg prilagođivanja uvjeta rada specifičnim potrebama žena u određenim razdobljima njihova radnoga vijeka.

LITERATURA

1. Bodrova, V. and Anker, R. (1985). *Working Women in Socialist Countries: The Fertility Connection*. International Labour Office, Geneva
2. Koncz, K. (2001), "The persistent problem of employed women: How to combine paid work with household duties", *Society and Economy in Central and Eastern Europe*, 1-2, p171-193. Budapest.
3. Schultz, T.W. (1982). *Investing in People*, University of California Press, Berkeley.
4. United Nations, Population Division (1980). *The Economic Role of Women in ECE Region*, New York.
5. United Nations, (1973). *The Determinants and Consequences of Population Trends: New Summary of Findings of Interaction of Demographic, Economic and Social Factors*, Volume I, New York
6. United Nations (1984). *Fertility and Family, Proceedings of the Expert Group on Fertility and Family*, New Delhi, 5-11. January 1983, New York.
7. United Nations (1987). *Fertility Behavior in the Context of Development Evidence from the World Fertility Survey*, New York
8. United Nations (1993). *Patterns of Fertility in Low Development Settings*, Population Newsletter, New York
9. United Nations (1996). *Population and Women*, New York.
10. United Nations (2000) *The World's Women, Trends and Statistics*, New York
11. Valdevit, M. (1999) *Ekonomska aktivnost ženskog stanovništva Hrvatske*, Doktorska disertacija
12. Wertheimer –Baletić, A (1978). *Ekonomska aktivnost stanovništva – demografski aspekti*. Školska knjiga, Zagreb
13. Wertheimer – Baletić, A. (1982). *Demografija - stanovništvo i ekonomski razvitak*. II izdanje, Informator, Zagreb
14. Wertheimer – Baletić, A. (1991). *Promjene u ekonomsko-socijalnoj strukturi stanovništva Hrvatske u poslijeratnom razdoblju*. Ekonomski fakultet, Zagreb
15. Wertheimer-Baletić, A. (1999). *Stanovništvo i razvoj*. Mate, Zagreb

ECONOMIC ACTIVITY OF CROATIAN FEMALE POPULATION

Summary

The subject of the article is the analysis of the economic activities trends of the Croatian female population during last 50 years. They are compared with situation in other European countries, especially transitional ones. Data from six censuses in Croatia, from 1953 till 2001, had been studied. It is noticeable that overall population, as well as female, became older and better educated. European researchers consider relationship between economic activity and marital status, or number of children and age of the youngest child very important, but they are available in the oldest census from 1953 only. This makes the picture of the female status and role in Croatian society incomplete, so the comparison with the rest of Europe is only partially possible.

Changes of the economic structure caused (among other reasons) by growing services industry, attract female workforce to the activity. In this way the ratio between male and female participation in economic activity is changing in favor of female workforce – the trend noticed in developed countries. The most noticeable change is systematic decrease of number of women active in the agriculture, and primary sector in general, and increase of number of women active in different categories of tertiary sector, especially in commerce, education and healthcare. Growing share of the female workforce, which at the moment slightly exceeds active male population, demands reexamination of the working conditions and special needs, and their coordination. By understanding social processes we can find the way toward successful working women having higher quality of life and better overall social environment. Flexible work forms are one of the possible approaches to accomplish this goal.